

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 2026-yil, mart.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI IQTISODIYOTDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINING IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIR ETUVCHI TIZIMLASHTIRILGAN TAHDIDLAR.....	40
Qodirov Tuyg'un Uzoqovich, Nabiyev Bexzod Shavkatovich	
SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYA VA TEKNOLOGIK MODERNIZATSIYANING O'RNI	44
Boboqulov Sanjar Bahromqulovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI BAHOLASHNING USLUBIYOTI VA UNING SOLIQ TIZIMIDA QO'LLANILISHI	49
To'xtabayev Oybek Odilovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR.....	56
Ismailov Bobir Salomovich	
TIJORAT BANKLARI INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY JIHATLARI	62
Yangiboyev F.B.	
MINTAQAVIY IQTISODIY SALOHİYATDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	68
Turayev Og'abek Kaxramonovich	
XORIJIY MAMLAKATLARDA TO'QIMACHILIK KLASSTERLARINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASI.....	75
Yusupova Feruza Yo'ldoshevna	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BOSHQARISHNING INTEGRATSION VA ADAPTIV MODEL.....	83
Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li	
QURILISH TASHKILOTLARI FAOLIYATINING MOLİYAVIY BARQARORLIGINI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	89
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
ICHKI NAZORAT VA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDAGI XAVFLARNI BOSHQARISH	94
Islamova Nargiza Mirzaxidovna	
TURIZMNING MINTAQADA IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI	104
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSİYALARNI JALB QILISH ORQALI INVESTITSION JOZIBADORLIKNI OSHIRISHNING HOZIRGI KUNDAGI HOLATI TAHLILI	111
Begamov S.X.	
RETHINKING JOB CREATION: ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF MACROECONOMIC EMPLOYMENT ANALYSIS.....	116
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
HUDUDIY TURIZM KLASSTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	125
Ro'zimova Xusnora Mirzobek qizi	
SUG'URTACHILIK VA O'ZBEKISTONDA SUG'URTA SEKTORINING HOLATI.....	129
O'runboyeva Sotima Alisher qizi	
GO'SHT VA GO'SHT MAHSULOTLARINI SANOAT USULIDA QAYTA ISHLASHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARI.....	134
Kaydarova Sitara Suranbay qizi	
KORXONALAR QIYMATINI BAHOLASH VA BOZOR BAHOSINI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI.....	139
Abduraxmanov Sherzodbek Ravshanovich	
YASHIL IQTISODIYOT: EKOLOGIK BARQARORLIK VA IQTISODIY SAMARADORLIK UYG'UNLIGI.....	145
Jamalidinova Asalxon Saliyevna	
2025-YILDA O'ZBEKISTON UCHUN ENG YAXSHI 10 TA TRANSPORT TEKNOLOGIYALARI VA INNOVATSIYALARI	151
Mamasaliyeva Mukaddas Ibadullayevna, Beketov Timur Kazakbayevich	

MAHSULOT TANNARXINI ANIQLASHNING INTEGRATSIYALASHGAN YONDASHUVLARI: AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY TIZIMLAR QIYOSIY TAHLILI	155
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ: ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ	163
Хайдарова Ёркиной Аскар кизи	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING FISKAL VA INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARI	170
Mamatova Nodira Mirzavaliyevna	
ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА И УСТОЙЧИВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ: ФОРМИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ МОДЕЛИ ПЕРЕХОДА ТЕПЛИЧНЫХ ХОЗЯЙСТВ ТАШКЕНТСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ НА СОЛНЕЧНЫЕ СИСТЕМЫ ЭНЕРГОСНАБЖЕНИЯ	178
Срождидинова Зарина Хайриддиновна, Абдувалиева Зилола Абдуллаевна	
MAMLAKATIMIZDA QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	186
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna	
RIVOJLANISHDA RAQOBAT EMAS, BALKI HAMKORLIKNING USTUVORLIGI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL	190
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich	
IJTIMOY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEKANIZMLARI VA "QAMRAB OLINMAGAN O'RTA QATLAM" MUAMMOSI	196
Bafoev Farrux Jo'raqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA EKOLOGIK BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH	202
Shanazarova Gulyoraxon Baxtiyarovna	
O'ZBEKISTON STARTAP EKOTIZIMIDA INVESTITSIYA JALB QILISH JARAYONINING INSTITUTSIONAL MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEKANIZMLARI	208
Xoliqova Xurshidaxon Xayotjon qizi	
INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA STARTAP EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI	214
Usmanov Gafurjon Shavkatovich	
QURILISHDA ISHLAB CHIQRISH VA SIFATNI BOSHQARISH TIZIMLARINING RIVOJLANISHI	220
Buriyev Xakim Toshimovich, Usmanov Ilxom Achilovich	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSION MUHITNI TAKOMILLASHTIRISHNING STRATEGIYALARI	225
Xolov Sherali Axrorboyevich	
2010-2024-YILLARDA O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIKNI INVESTITSIYALASHNING EKONOMETRIK TAHLILI	229
Ashurov Shuhratbek Quadrat o'g'li	
TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY USULLARI	233
Sherbekova Kamola Norbekovna	
AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGI DARAJASI VA UNI BAHOLASHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI	243
Abduvoxidov Akmal Abdulazizovich	
MARKAZIY BANK KURS SIYOSATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	249
Saydullayev Nodirbek Narzullaevich	
O'ZBEKISTON MINTAQALARIDA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISH SALOHİYATI VA MUAMMOLARI	258
Raupov Shuxrat Soyibovich	
ЭКОТУРИЗМ В УЗБЕКИСТАНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	264
Абидова Дилфуза Игамбердиевна, Рахматуллаева Зулайхо Хасан кизи	
DIGITAL ECONOMY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: BUSINESS CHANGE IN THE REGIONS	270
Abdullayev Muzaffar Abdujabbarovich	

QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASHDA IOT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.....	273
Mirzaev Dilshod Artikovich	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ СТАРТАП-ПРОЕКТОВ В ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА	279
Касимова Наргиза Сабитджановна	
YASHIL IQTISODIYOTNING NAZARIY ASOSLARI VA UNGA ILMIY YONDASHUVLAR.....	284
Ismoyilova Mahliyo Oybek qizi	
BOSHQARUVDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR (OLIIY TA'LIM MISOLIDA).....	289
Karievva Gulnora Abdullayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KORPORATIV MIJOZLARGA XIZMAT KO'RSATISHNING AMALDAGI HOLATI VA ASOSIY TENDENSIYALARI.....	295
Qurbonov Odilbek Ro'zmatovich	
O'ZBEKISTONDA SPORT FEDERATSIYALARI VA ASSOTSIATSIYALARINI SAMARALI BOSHQARISH TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISH YO'LLARI	302
Umed Farmonkulovich Radjabov	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN IQTISODIY MEKANIZMNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI	307
Mullayeva Mexrangiz Axtam qizi	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)	313
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Muradova Nazira Raximjanovna	
RAQAMLI MARKETING VA ONLAYN PLATFORMALAR ORQALI EKOTURISTIK MAJMUALARNI OMMALASHTIRISH TRENDI	318
Xolmatova Parvina Asliddin qizi	
O'ZBEKISTONDA SOLIQ MA'MURCHILIGI STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA ULARNI YECHIMLAR	323
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
РАЗВИТИЕ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКОВСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА.....	327
Бахтиёров Худайберган Хамдам угли	
MAHALLIY BUDJETLARDA TRANSFERTLARGA QARAMLIK DARAJASINI BAHOLASH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	335
Xudoyqulov Hamidjon Abdullayevich	
QORAQALPOG'ISTON QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNI BOSHQARISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI.....	342
Tajibaev Berdax Asqarbay uli	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INNOVATSION JARAYONLARNI JADALLASHTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	347
Ashurova Maftuna Ortiq qizi	
STRATEGIC DIRECTIONS FOR INCREASING CAPITAL EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS: DIGITALIZATION AND RISK MANAGEMENT INTEGRATION	352
Sadullaeva Mokhinur Aziz kizi	
TECHNOLOGY MANAGEMENT AND SME INTERNATIONALIZATION: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW	358
Abduxafizova Madinabonu Mirabbos qizi	
TA'LIM SIFATINI BAHOLASH MEZONLARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	363
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
SMART UNIVERSITET KONSEPSIYASI ASOSIDA REYTING VA RAQOBATBARDOSHLIKNI INTEGRAL BOSHQARISH	371
Xudoyqulov Husen Ahadovich	

BUXGALTERIYA HISOBINING MILLIY VA XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIVAVIY HISOBOT 1-SHAKLINING QIYOSIY TAHLILI	379
Shodiyev Murodjon Bakirovich	
SUG'URTA BOZORINING RAQAMLI RIVOJLANISHIDA NAZARIY QARASHLAR	384
G'oziyeva Aziza Abdusalomovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA INNOVATSION LOYIHALAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	389
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
MAHALLIY BUDJETLAR DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI	397
P.SH.Usmonov	
СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОВ ИНВЕСТИЦИОННОГО АНАЛИЗА ДЛЯ ОЦЕНКИ ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ	401
Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
KORXONA VA TASHKILOTLARDA INSON KAPITALIDAN SAMARALI FOYDALANISHDA KORPORATIV MADANIYAT, AXLOQIY-RUHIY VA MA'NAVIY MUHITNING O'RNI	407
Suyunov Dilmurod Xolmurodovich, Qodirov Tuyg'un Uzoqovich	
ELEKTRON PULLARNING MOHIYATI VA ULARNING MILLIY TO'LOV TIZIMIDAGI ROLI	416
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA UY XO'JALIKLARINING TADBIRKORLIK FAOLIYATINI KENGAYTIRISH	423
Eshbaeva Shahnoza Faxriddinovna	
APPLICATION OF EXTREME MODELS IN ASSESSING THE ECONOMIC POTENTIAL OF AN ENTERPRISE	428
Musayeva Shoira Azimovna	
SOLIQ MA'MURCHILIGIDA XORIJIY TAJRIBA HAMDA UNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASH SAMARADORLIGI	435
Bozorova Ozoda Raximovna	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATI IMIJINI OSHIRISHDAGI MUAMMOLARNI HAL ETISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI: QIYOSIY TAHLIL	439
Bekmurodov Navruz Ergashevich	
TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA YARATILGAN YALPI QO'SHILGAN QIYMAT DINAMIKASI VA UNI BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	449
O'rinov Komiljon Kozimovich	
BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHNING MINTAQAVIY OMILLARI	453
Salomat Norova	
QURILISH MATERIALLARI BOZORI VA UNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	459
Usubjonov Zaxriddin Vasiliddin o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT OPERATSIYALARINI SUG'URTA QILISHNI RIVOJLANTIRISH	465
Xalikov R. B.	
BIZNES JARAYONLAR AUTSORSINGINI OPTIMALLASHTIRISH USULLARI TAHLILI	472
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
DAVLAT MOLIVAVIY BOSHQARUVI SAMARADORLIGINING IJTIMOY ADOLATGA TA'SIRINING PEFA VA CEQ METODOLOGIYALARI ORQALI TAHLILI	477
Zokirjonov Muhammadsodiq Ravshanbek o'g'li	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL QILISHNING XORIJ TAJRIBASI	485
Turmanqulov Norpo'lat Sa'dullayevich	
MINTAQADA IJTIMOY HIMOYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH	491
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANISHDA EKOLOGIK INNOVATSIYALARNI QO'LLAB-QUVVATLASH YO'NALISHLARI	495
Ismatov Sharofiddin Asatulloevich	

THE ESSENCE OF THE OPTIMAL COST STRATEGY	500
Sodiqov Mirakhror Abbos ugli	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TOG'-KURORT ZONALARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY JIHATLARI (CHORVOQ ERKIN TURISTIK ZONASI MISOLIDA)	504
Shomurodova Shahnoza G'ayratovna	
ICHKI AUDIT SIFATI VA SAMARADORLIGI TUSHUNCHALARINING IQTISODIY MAZMUNI HAMDA ULARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI	509
Ergashev Olloyor Furqat o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARI FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISH VA UNI HISOBINI YURITISH.....	517
Abdullayev Abdurauf	
TIJORAT BANKLARINING RISKLARINI BAHOLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	522
Kudaybergenova Guzal Kuanishbayevna	
TIJORAT BANKLARIDA KORRUPTSIYAVIY-KOMPLAENS MUAMMOLARI: TAHLIL VA YECHIMLAR	527
Yunusov Baxtiyor Shavkatovich	
MAISHIY XIZMAT KO'RSATISHNING SIFAT NAZORATINI HAMDA TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	532
Meliyev X.T.	
ОЦЕНКА КАЧЕСТВА СЕРВИСА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ОПРОСА	541
Усманова Азиза Баходировна	
RAQAMLI BANK XIZMATLARI ORQALI MOLIVAVIY INKLYUZIVLIKNI KENGAYTIRISH.....	545
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi	
QURILISH KORXONALARNI BOSHQARISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING AHAMIYATI	550
Egamon Raxmatillo Mirolimovich, Bobobekov Davron Gafurovich	
FINANCIAL MARKET PARTICIPANTS: A CLASSIFICATION BY ROLE AND RESPONSIBILITY.....	553
Khotamkulova Madina	
ФОРМИРОВАНИЕ «ТУРИСТИЧЕСКОЙ МАХАЛЛИ» КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ В СФЕРЕ ГОСТЕВЫХ ДОМОВ УЗБЕКИСТАНА	559
Иргашева Нигина Салохиддиновна	
BANKLARDA KREDIT GAROVI BILAN ISHLASHNING XORIJ ILG'OR TAJRIBASI VA UNDAN O'ZBEKISTON BANKLARI AMALIYOTIDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI.....	567
Sh. Saidov	
MILLIY UGLEROD SAVDOSI TIZIMINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI VA IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	573
Islamov Shoxzod Shuxrat o'g'li	
THE NECESSITY OF CREATING A BUSINESS ENVIRONMENT AND ITS ROLE AND SIGNIFICANCE IN THE NATIONAL ECONOMY	582
Amanov Davron Ravshan ugli	
SUV RESURLARINI BOSHQARISHDA RAQAMLASHTIRISH SAMARADORLIGI	588
Saidov Muhammadali Hakimovich, Mahammatov Hoshim, Esanbekov Diyorbek	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА БАНКОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО И ПРИНЦИПАМИ ESG	595
Насирдинов Шарифджон Изатуллоевич	
ОЦЕНКА ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭЛЕКТРОБУСА.....	600
Мухитдинов Акмал Анварович, Касимов Омил Камалович, Саидов Азамат Илхом угли	
XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA DUKKAKLI DON MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH YO'NALISHLARI (HINDISTON TAJRIBASI MISOLIDA).....	608
Mirsayd Xudaybergenov	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLINING FAROVONLIGI VA DAROMAD MANBALARINI STATISTIK TAHLILI	612
Mamatkulov Baxtiyor Xalmuradovich	

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI RIVOJLANTIRISH VA BOSHQARUV MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	618
Muxamedjanova Maxfuza Baxodir qizi	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI, MAZMUNI HAMDA KLASSIFIKATSIYASI.....	627
Odiljonova Oybachin Fayzullo qizi	
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ORQALI MAMLAKATIMIZ LOYIHALARINI AMALGA OSHIRISH TARTIBI TAHLILI.....	631
Rasulova Dilfuza Valiyevna	
HUDUDNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA IQTISODIY SALOHİYATNING O'RNİ	636
Avazbek Xalbekov	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SABZAVOTCHILIK TARMOG'INING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	642
Sobir Xasanov	
IMPACT OF REGIONAL INFRASTRUCTURE AND NATURAL RESOURCE UTILIZATION ON THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL TOURISM (A DISTRICT-LEVEL ANALYSIS OF THE SAMARKAND REGION, UZBEKISTAN)	650
Toyirova Shohista Bobobekovna	
INNOVASION IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-IQTISODIY OMILLARI	657
Talapova Nargiza Baxriddinovna	
BOZOR BEQARORLIGI SHAROITIDA BANK OBRO'SINI STRATEGIK RESURS SIFATIDA BARQARORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	661
Yuldasheva Kamola Qosimjonovna, Ziyaeva Muhtasar Mansurdjanovna	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT PENSIYA TIZIMINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH MASALALARI	667
Pardayev Farrux Muzaffarovich	
RAQAMLI TRANSFORMASIYA SHAROITIDA MENEJERLARNING RAQAMLI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	671
Sharipova Zulfiya Shokirjonovna	
FUQAROLAR ISHTIROKIGA ASOSLANGAN TASHABBUSLI BUDJETLASHTIRISH TIZIMI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHAMIYATI	677
Shukurova Parizod, Soatova Nodira Boboxonovna	
O'ZBEKISTON QISHLOQ HUDUDLARINING BARQAROR RIVOJLANISH YO'NALISHLARIDA QISHLOQ TURIZMI VA EKOTURIZM – ASOSIY USTUVOR YO'NALISHLARI	682
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi	
KORXONALARDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNING SHAFFOFLIGINI TA'MINLASHDA BUXGALTERIYA HISOBINING ROLI.....	691
Alimbay Shamshetov	
BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA YASHIL INVESTITSİYALARINING MOLIYAVIY MEXANIZMLARI	694
Saula Ibragimova	
ANALYSIS OF THE STATE OF ELECTRICITY GENERATION BY WIND POWER PLANTS.....	698
Saidov Mash'al Samadovich	
TRANSFORMING TOURISM EDUCATION IN UZBEKISTAN: AN INSTITUTIONAL ANALYSIS OF PERSONNEL TRAINING SYSTEMS.....	706
Abdullakhujaev Abdukodirkhuja, Ochilova Hilola Farmonovna	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	713
Elomonov Dadaxon Ozodullayevich	
MAHALLIY BOSHQARUVDA YETAKCHILIK KONSEPSIYASI ORQALI FAOLIYAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)	718
Siddikov Abdusalom Abdumalikovich	

NEW ECONOMIC PHENOMENA: FINANCING CONSUMPTION AND SAVINGS IN THE TRANSITION TO AN EXPECTATION ECONOMY	724
Isomov Bekmurod Sayfiddinovich	
XIZMAT KO'TSATISH SOHASIDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK YO'NALISHIDA INSTITUTSIONAL O'ZGARISHLARNI AMALGA OSHIRISHNING OBYEKTIV ZARURIYATI	730
Sh.A.Sultonov	
MINTAQALARNING INVESTITSION SALOHİYATINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY METODOLOGIK YONDASHUVLARI VA ULARNING IJTIMOİY-IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI	737
Qobilov Anvar Eshpo'latovich	
KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB-QUVVATLASH INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH	741
Madraimova Marxamat Raximberganovna	
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА	748
Усманова Зумрад Исламовна	
TITLE: PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AS A MECHANISM FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR IN UZBEKISTAN	753
Suxrobbek M. Salayev	
XORAZM VILOYATI TASHQI IQTISODIY FAOLIYATIDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLARNI BAHOLASH VA UNI OPTIMALLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	761
Urunov Farrux Shanazarovich	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT AUDITI TIZIMINING STRATEGIK TRANSFORMATSIYASI: INSTITUTSIONAL ISLOHOTLAR VA RAQAMLI MONITORINGNING STRATEGIK AHAMIYATI	765
Turabov Baxodir To'xtamishovich	
TURIZM SOHASIDA BANDLIKNING 2025-2030-YILLARDAGI PROGNOZ PARAMETRLARI	770
N.I. Shermamatova	
BO'SH TURGAN DAVLAT KO'CHMAS MULK OBYEKTLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATLI JIHATLARI (O'ZBEKISTON MISOLIDA)	776
Sanjarov Zuxriddin Dilshod o'g'li, Astonaqulov Muzaffar Muxsin o'g'li	
TIJORAT BANKLARINING RESURS BAZASI BARQARORLIGINI TAVSIFLOVCHI KO'RSATKICHLAR	781
Bolibekov Shahboz Baxodir o'g'li	
MOLIYA-KREDIT JARAYONLARI: INVESTITSION FAOLLIKNI TA'MINLASH MEKANIZMI SIFATIDA	787
Madaminov In'omjon Ozodovich	
YASHIL IQTISODIYOTDA RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI	792
Karimov Islombek Bekpo'lat o'g'li	
OLIY TA'LIMDA ILMIY TADQIQOTLAR VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI SAMARADORLIGI	798
Uzaydullayev Sherzod Shukurullayevich	
XUSUSIY MAKTABLARNING BOSHQARUV TIZIMINI QAROR QABUL TIZIMLARI VA O'RGANUVCHI ANALITIKASI YORDAMIDA YANGILASHNING YO'LLARI	802
Esanova Shohida	
MOLIYA BOZORIDA TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARIDAN FOYDALANISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	812
Abduraxmanova Matluba Maxamadaminovna	
KORXONALARDA KREDITOR QARZDORLIKNI BARTARAF ETISH YO'LLARI	819
Mirzaev Ozod Furkatovich	
ЛЕКСИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ КОМПОНЕНТ ПРОДУКТИВНОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ	824
Киличева Феруза Бешимовна	
MODERN MECHANISMS FOR MONITORING REGIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITAL ECONOMY	828
Karimova Shirin Zokhid qizi	

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ МЕТОДЫ КРЕДИТНОГО СКОРИНГА ДЛЯ НАСЕЛЕНИЯ БЕЗ БАНКОВСКОЙ ИСТОРИИ В УЗБЕКИСТАНЕ	833
Шухратова Мадинабону Икром кизи	
SHAHAR EKOLOGIYASI: SHAHAR EKOTIZIMLARI VA BARQAROR RIVOJLANISH	841
Erkiniva Mukarram Olimjon qizi	
CHAKANA SAVDO XIZMATLARINI KO'RSATUVCHI KORXONALARDA SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI	845
Abdug'aniyev Oybek Akmaljon o'g'li	
KUZATUV KENGASHI XUSUSIYATLARINING KORPORATIV BOSHQARUV SAMARADORLIGIGA TA'SIRI: NAZARIY VA KONSEPTUAL YONDASHUV.....	850
Jumayeva Go'zal Sherxon qizi	
EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH NATIJALARI NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI FAOLIYATINI BOSHQARISHDA MUHIM AMALIY AHAMIYAT.....	854
Sattorov Firdavs Ziyodullayevich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI.....	858
Abduholikov Kamoldin Mahammadjonovich	
SANOAT KORXONALARINING HUDUDLAR KESIMIDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI STATISTIK TAHLIL QILISH.....	862
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
O'ZBEKISTONDA XIZMATLAR EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHNING EKOLOGIK JIHATLARI.....	867
Qodirjonov Adxamjon Muxtorjon o'g'li	
INKLYUZIV TA'LIMNI MOLIALASHTIRISHNING XALQARO MODELLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI.....	872
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
SANOAT KORXONALARIDA "YASHIL" TRANSFORMATSIYA JARAYONINING XUSUSIYATLARI.....	877
Ismatulloeva Madinabonu Fozil qizi	
TO'QIMACHILIK SANOATI MAHSULOTLARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH	884
Kadirova L.G.	
MAIN DIRECTIONS FOR DEVELOPING SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE REGION	887
Nasretdinova Farangis Odilovna	
THE IMPORTANCE OF MARKETING COMMUNICATIONS IN THE SERVICES SECTOR	895
Mamatkulova Shoira Djalolovna	
AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISH — ICHKI TALABNI RAG'BATLANTIRISH VA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH OMILI.....	900
Mustafoev G'olib Sultonmurodovich, Abruyev Abdumalik Oynazarovich	
BIZNES JARAYONLARINI MODELLASHTIRISH VA ULARNI QO'LLASHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	906
Qarshiyeva Moxinur Olim qizi	
KORXONADA RAQAMLI IQTISODIYOTNI JORIY ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI	911
Salimova Husniya Rustamovna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI: BUXORO VILOYATI MISOLIDA.....	918
Zayavitdinova Nafisa Muxammadovna	
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI MOLIVAVIY MAHSULOTLARI VA ULARNING O'ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIDAGI ROLI.....	926
Rasulova Dilfuza Valiyevna	
O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA IQTISODIY O'SISH VA MEHNAT BOZORI KO'RSATKICHLARINING DINAMIKASI	932
Qodirov Asliddinxo'ja Mahammadjon o'g'li	
FOYDALANUVCHI SADOQATINI SHAKLLANTIRISHNING MARKETING VA NEYROMARKETING MEXANIZMI SIFATIDA GEYMIKATSIYA ELEMENTLARINI QO'LLASH: DODO PIZZA MOBIL ILOVASI MISOLIDA EMPIRIK TAHLIL	937
Yuldashev Jamshid Abrarovich, Daminova Nilufar Bahrom qizi	

KORXONADA XODIMLARNI BOSHQARISHNING TASHKILY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISH	945
Sadridnova Sevinchxon Sadridin qizi	
TIKUV-TRIKOTAJ KORXONALARIDA XODIMLAR MOTIVATSIYASI VA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	948
Murodova Zilola Asatulla qizi	
KUZATILMAYDIGAN IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, SHAKLLARI, TURLARI VA YUZAGA KELISH OMILLARI.....	952
Abdullayev Shavkat Nasridinovich	

KUZATILMAYDIGAN IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, SHAKLLARI, TURLARI VA YUZAGA KELISH OMILLARI

Abdullayev Shavkat Nasriddinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Mustaqil izlanuvchisi

Email: abdullayevshavkat0126@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada kuzatilmaydigan iqtisodiyot tushunchasi, uning shakllari, turlari va shakllanish omillari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida xorijiy iqtisodchi olimlar Edgar Feyg, F. Shnayder, E. de Soto, T.I. Koryagina, K. Januzakov hamda mahalliy olimlar A. Vahobov, A. Abdullayev, B. Xodiyev va Sh. Elmurodovlarning ilmiy qarashlari tahlil qilindi. Shuningdek, O'zbekiston va jahon iqtisodiyotida kuzatilmaydigan iqtisodiyotning hozirgi holati va tendensiyalari ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijasida kuzatilmaydigan iqtisodiyotning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari hamda uni kamaytirish bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: kuzatilmaydigan iqtisodiyot, norasmiy iqtisodiyot, yashirin iqtisodiyot, noqonuniy iqtisodiyot, norasmiy sektor, institutsional iqtisodiyot, iqtisodiy xavfsizlik, soliq siyosati, iqtisodiy islohotlar.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the concept of the unobserved economy, its forms, types, and factors of formation. During the research process, the scientific views of foreign economists Edgar L. Feige, Friedrich Schneider, Hernando de Soto, T. Koryagina and K. Zhanuzakov, as well as local scholars A. Vakhobov, A. Abdullaev, B. Khodiev and Sh. Elmurodov were analyzed. In addition, the current state and development trends of the unobserved economy in the economy of Uzbekistan and in the global economy were examined. Based on the research results, the economic and social consequences of the unobserved economy were identified, and proposals and recommendations were developed regarding measures that should be implemented to reduce its scale.

Key words: unobserved economy, informal economy, shadow economy, illegal economy, informal sector, institutional economics, economic security, tax policy, economic reforms.

Аннотация. В данной статье научно проанализированы понятие ненаблюдаемой экономики, её формы, виды и факторы формирования. В ходе исследования были изучены и проанализированы научные взгляды зарубежных экономистов Edgar L. Feige, Friedrich Schneider, Hernando de Soto, Т.Корягина, К.Жанузак, а также отечественных учёных А.Вахобов, А.Абдуллаев, Б.Ходиев и Ш.Элмуродов. Кроме того, рассмотрены современное состояние и тенденции развития ненаблюдаемой экономики в экономике Узбекистана и в мировой экономике. По результатам исследования выявлены экономические и социальные последствия ненаблюдаемой экономики, а также разработаны предложения и рекомендации по реализации мер, направленных на её сокращение.

Ключевые слова: ненаблюдаемая экономика, неформальная экономика, теневая экономика, нелегальная экономика, неформальный сектор, институциональная экономика, экономическая безопасность, налоговая политика, экономические реформы.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida so'nggi yillarda globallashuv jarayonlari, iqtisodiy integratsiya va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiy munosabatlarning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda.

Natijada, iqtisodiy faoliyat turlari kengayib, ularning barchasini rasmiy tarzda hisobga olish va nazorat qilish murakkablashmoqda. Bu esa iqtisodiyotdagi yashirin aylanmalar yoxud kuzatilmaydigan iqtisodiyot tendensiyasiga o'zining ta'sirini ko'rsatmoqda.

Darhaqiqat, kuzatilmaydigan iqtisodiyot ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. U davlat budjet daromadlarining kamayishiga, soliq tushumlarining pasayishiga, raqobat muhitining buzilishiga va iqtisodiy xavfsizlikka tahdid solishi mumkin.

Kuzatilmaydigan iqtisodiyot bu rasmiy statistikada aks etmaydigan, davlat tomonidan soliqqa tortilmaydigan yoki ro'yxatdan o'tmagan norasmiy, yashirin va qonunga xilof iqtisodiy faoliyatlar majmuidir. Unga uy xo'jaliklari faoliyati, yashirin daromadlar va noqonuniy xizmatlar kiradi.

Xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, dunyo bo'yicha yashirin iqtisodiyot ulushi o'rtacha 10–12 foiz YAIMni tashkil etadi. Ayrim rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 30–40 foizgacha yetishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Amerikalik iqtisodchi Edgar Feyg kuzatilmaydigan iqtisodiyotni davlat statistika tizimida qayd etilmagan, hisobga olinmagan yoki yashirilgan iqtisodiy faoliyatlar majmuasi deb ta'riflab, bunday iqtisodiyotga hisobga olinmagan iqtisodiyot, yashirin iqtisodiyot, norasmiy iqtisodiyot, noqonuniy iqtisodiyotni kiritadi. [3]

Avstriyalik iqtisodchi Fridrix Shnayderning fikriga ko'ra "Yashirin (kuzatilmaydigan) iqtisodiyot — bu davlat organlari tomonidan hisobga olinmaydigan va soliq to'lash hamda davlat tartibga solishidan qochish maqsadida yashiriladigan iqtisodiy faoliyatlar yig'indisidir". [4]

Perulik iqtisodchi Ernando de Soto yashirin iqtisodiyotni parallel iqtisodiyot deb atab, qonuniy axborot va mulk huquqi tizimidan tashqarida amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatlar parallel iqtisodiyotni shakllantiradi, deb tadqiqotlar o'tkazgan. [5]

Rus olimasi T.I. Koryagina yashirin iqtisodiyotni davlat nazorati va rasmiy hisob-kitoblardan tashqarida amalga oshiriladigan, jamiyatda moddiy ne'matlar va xizmatlar yaratish hamda taqsimlash bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar majmuasi deb ta'rif bergan. [6]

Xorijiy olimlar fikricha, kuzatilmaydigan iqtisodiyot — bu davlat statistikasi va nazoratidan tashqarida amalga oshiriladigan, soliqlardan yoki tartibga solishdan qochish maqsadida yashirilgan yoki hisobga olinmagan iqtisodiy faoliyatlar majmuasidir.

Shuningdek, kuzatilmaydigan iqtisodiyot sohasida Markaziy Osiyo, shuningdek, O'zbekistonlik olimlar ham tadqiqotlarni amalga oshirgan.

Qozoq iqtisodchisi K. Januzakovning ta'kidlashicha "kuzatilmaydigan iqtisodiyot — bu davlat tomonidan tartibga solinmaydigan yoki rasmiy statistika hisobotlarida to'liq aks etmaydigan iqtisodiy munosabatlar tizimidir". [7]

O'zbek iqtisodchisi A. Abdullayevning ta'rifiga ko'ra "Yashirin iqtisodiyot — bu davlat statistika organlari tomonidan hisobga olinmaydigan yoki qasddan yashiriladigan iqtisodiy faoliyat turlari bo'lib, ular natijasida olingan daromadlar rasmiy iqtisodiy aylanmaga kirmaydi". [8]

Iqtisodchi B. Xodiyevga ko'ra kuzatilmaydigan iqtisodiyot — bu davlat tomonidan belgilangan huquqiy va soliq me'yorlarini chetlab o'tib amalga oshiriladigan hamda rasmiy statistik hisobotlarda to'liq aks etmaydigan iqtisodiy faoliyatlar majmuasidir". [9]

O'zbek olimlari ta'riflarida asosiy umumiy jihat shundaki, yashirin (kuzatilmaydigan) iqtisodiyot — davlat nazorati, soliq tizimi va rasmiy statistika hisobotlaridan tashqarida amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatlar yig'indisi sifatida talqin qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasiga ko'ra kuzatilmaydigan iqtisodiyot — doimiy statistika kuzatuvlarida to'liq yoki qisman qamrab olinmagan, shuningdek, statistika ko'rsatkichlarida aks ettirishda bilvosita usullar orqali baholanadigan iqtisodiy faoliyat turlari hisoblanadi. [2]

Ushbu ma'lumotlardan kelib chiqqan holda, kuzatilmaydigan iqtisodiyotni to'liq qamrab oluvchi ta'rifni shakllantirdik.

Kuzatilmaydigan iqtisodiyot — bu davlat statistikasi, rasmiy hisob-kitoblar va iqtisodiy monitoring tizimlarida to'liq aks etmaydigan, shuningdek, davlat nazorati va tartibga solish mexanizmlaridan qisman yoki to'liq tashqarida amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatlar hamda iqtisodiy munosabatlar yig'indisidir.

U jamiyatda ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, tovar ayirboshlash va daromad olish bilan bog'liq, ammo turli sabablarga ko'ra rasmiy iqtisodiyotda qayd etilmaydigan yoki qasddan yashiriladigan iqtisodiy jarayonlarni qamrab oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada kuzatilmaydigan iqtisodiyot hajmi, uning turlari, vujudga keltiruvchi omillar, ularning oqibatlari hamda bartaraf etish yo'nalishlari, shuningdek, sohalar hamda hududlar kesimida o'zgarish tendensiyalarini chuqur tahlil qilish maqsadida bir qator ilmiy tadqiqot usullaridan keng foydalanildi. Jumladan, statistik tahlil, taqqoslama tahlil, ilmiy abstraksiya, tizimli tahlil, analiz va sintez usullari orqali mavzu har tomonlama o'rganildi.

Statistik tahlil usuli – O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, Soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida kuzatilmaydigan iqtisodiyotning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, uning dinamikasi va iqtisodiyotga ko'rsatayotgan ta'siri atroflicha tahlil qilindi.

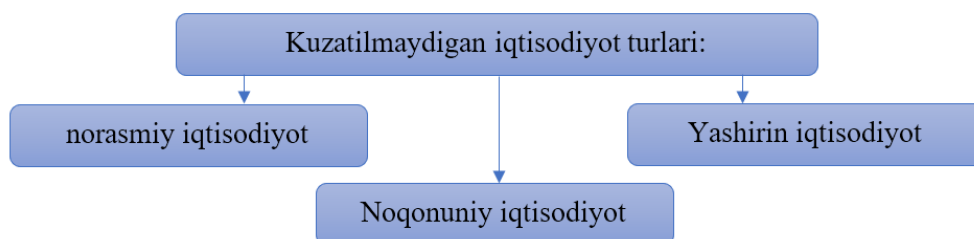
Taqqoslash (qiyosiy) usuli – kuzatilmaydigan iqtisodiyotning sohalar hamda hududlar kesimida miqdori solishtirilib, yashirin iqtisodiyot rivojlanish tendensiyalari va o'ziga xos jihatlari aniqlandi.

Tizimli tahlil usuli – yashirin iqtisodiyotning vujudga kelish omillarini aniqlash maqsadida makroiqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlar o'zaro bog'liqlikda kompleks tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

Yashirin iqtisodiy faoliyatlar ko'p hollarda soliq to'lashdan qochish, davlat tomonidan belgilangan ma'muriy va huquqiy talablarni chetlab o'tish, daromadlarni kam ko'rsatish yoki umuman hisobotga kiritmaslik, shuningdek, faoliyatni rasmiy ro'yxatdan o'tkazmasdan amalga oshirish maqsadida yuzaga keladi.

Shu bilan birga, ayrim hollarda kuzatilmaydigan iqtisodiyot iqtisodiy subyektlarning yuqori soliq yuki, ortiqcha byurokratik to'siqlar, litsenziyalash va ro'yxatdan o'tish jarayonlarining murakkabligi, mehnat bozoridagi cheklovlar yoki iqtisodiy inqirozlar kabi omillar ta'sirida shakllanishi mumkin (1-rasm).

1-rasm. Kuzatilmaydigan iqtisodiyot turlari¹

Kuzatilmaydigan iqtisodiyotning turlari quyidagicha tavsiflanadi: norasmiy iqtisodiyot – uy xo'jaliklari yoki jismoniy shaxslar tomonidan belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tmagan holda amalga oshiriladigan ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) bilan bog'liq iqtisodiy faoliyat; yashirin iqtisodiyot – qonun bilan man etilmagan, ammo soliqqa tortilmaslik va qonun hujjatlari talablariga rioya qilmaslik maqsadida davlat organlaridan ataylab berkitilgan iqtisodiy faoliyat; noqonuniy iqtisodiyot – qonun bilan ta'qiqlangan yoki vakolatga ega bo'lmagan shaxslar tomonidan amalga oshirilganda qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka olib keladigan iqtisodiy faoliyat turlari.

Norasmiy iqtisodiy faoliyat ro'yxatdan o'tmagan holda turli xil tadbirkorlik va ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar faoliyatini o'z ichiga oladi.

Yashirin iqtisodiy faoliyat davlat boshqaruvi organlarida ro'yxatdan o'tgan va hisobotlarida faoliyatini (daromadlarini va boshqa ko'rsatkichlarini) to'liq yoki qisman yashirib ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar (yuridik shaxslar) faoliyatini, shuningdek, davlat boshqaruvi organlarida umuman ro'yxatdan o'tmagan hamda hisobotlar taqdim etmaydigan, ishlab chiqarish jarayonlari nisbatan yuqori darajada tashkil etilgan va yirikroq ko'lamlarda faoliyat yuritadigan korxonalar (jismoniy shaxslar) faoliyatini o'z ichiga oladi.

Noqonuniy iqtisodiy faoliyat qonun bilan ta'qiqlangan tovarlar (xizmatlar)ni ishlab chiqarish, sotish va saqlash hamda qonun bilan ruxsat etilgan, ammo tegishli ruxsatnomasi bo'lmagan ishlab chiqaruvchilar tomonidan amalga oshirilganda noqonuniy bo'ladigan faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Ularga qurolyarog' savdosi, giyohvand moddalar yetishtirish va sotish, fohishalik, kontrabanda, maxsus ruxsatnomaga ega bo'lmagan holda amalga oshiriladigan ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish faoliyati (alkogol mahsulotlari ishlab chiqarish, tibbiy xizmatlar ko'rsatish, brakonerlik) va boshqalar kiritiladi.

Odatda, noqonuniy faoliyat ko'lamining iqtisodiyotdagi talab va taklif darajasiga, shuningdek, asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar – iqtisodiy o'sish, bandlik, inflyatsiyaga ta'siri kichik bo'ladi. Shu sababli, xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni shakllantirishda noqonuniy iqtisodiy faoliyatni qamrab olish zarurati yo'q deb hisoblanadi va O'zbekiston Respublikasi bo'yicha noqonuniy iqtisodiy faoliyat baholanmaydi.

1 Muallif ishlanmasi

Yashirin iqtisodiyotning yuzaga kelish omillari yashirin (kuzatilmaydigan) iqtisodiyotning shakllanishiga turli iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi.

Yuqori soliq yuki mavjud bo'lganda tadbirkorlar va jismoniy shaxslar daromadlarining bir qismini yashirishga harakat qiladi, bu esa rasmiy hisobotlarda daromadlarni kamaytirishga yoki umuman hisobot bermaslikka olib keladi va natijada iqtisodiy faoliyatning bir qismi yashirin iqtisodiyotga o'tadi.

Ortiqcha ma'muriy tartibga solish, ya'ni biznesni ro'yxatdan o'tkazish, litsenziya olish va hisobot topshirish jarayonlarining murakkabligi tadbirkorlarni rasmiy sektordan chetga chiqishga majbur qiladi va norasmiy faoliyat kengayadi.

Korrupsiya darajasining yuqoriligi mavjud bo'lgan sharoitda ayrim tadbirkorlar rasmiy qoidalarga amal qilmasdan, norasmiy yo'llar orqali faoliyat yuritishni afzal ko'radi, bu esa yashirin iqtisodiyotning kengayishiga xizmat qiladi.

Ishsizlik darajasi yuqori bo'lganda aholi rasmiy ish o'rinlari topa olmagan sababli norasmiy mehnat bozoriga murojaat qiladi va bu norasmiy iqtisodiyot hajmini oshiradi.

Aholi daromadlarining pastligi odamlarni qo'shimcha daromad topish maqsadida norasmiy faoliyat bilan shug'ullanishga undaydi, bu holat ayniqsa xizmat ko'rsatish sohasida keng tarqalgan.

Davlat nazoratining zaifligi iqtisodiy subyektlarga qonun talablarini chetlab o'tishni osonlashtiradi va yashirin iqtisodiyotning o'sishiga olib keladi.

Qonunchilik tizimining murakkabligi tadbirkorlar uchun qoidalarni to'liq tushunish va ularga rioya qilishni qiyinlashtiradi, bu esa ba'zan norasmiy faoliyatni rag'batlantiradi.

Naqd pul aylanmasining yuqoriligi operatsiyalarni nazorat qilishni murakkablashtiradi va ayrim iqtisodiy operatsiyalar rasmiy hisob-kitoblardan tashqarida amalga oshirilishiga sabab bo'ladi.

Iqtisodiy inqirozlar va beqarorlik davrlarida rasmiy iqtisodiyotda ish o'rinlari qisqaradi va biznes faolligi pasayadi, natijada ayrim subyektlar norasmiy sektorga o'tadi.

Tadbirkorlik muhitining yetarlicha rivojlanmaganligi kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining sustligi bilan bog'liq bo'lib, bu holat tadbirkorlarni norasmiy faoliyatni afzal ko'rishga undaydi.

Yashirin iqtisodiyotning shakllanishiga bir vaqtning o'zida bir nechta omillar ta'sir qiladi va eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillar yuqori soliq yuki, korrupsiya, davlat nazoratining zaifligi hamda ortiqcha ma'muriy tartibga solish hisoblanadi.

Yuqorida qayd etilgani kabi O'zbekistonda kuzatilmaydigan iqtisodiyot tarkibida norasmiy hamda yashirin iqtisodiyot ko'lami o'lchanib boriladi. Shu sababli aynan kuzatilmaydigan iqtisodiyot tarkibidagi norasmiy va yashirin iqtisodiyotning 2021–2025-yillardagi tendensiyasini tahlil qilamiz (1-jadval).

1-jadval. O'zbekiston Respublikasida jami norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi ² (trln. so'mda)

T/r	Tarmoq nomi	2021-yil		2022-yil		2023-yil		2024-yil		2025-yil	
		yashirin	norasmiy	yashirin	norasmiy	yashirin	norasmiy	yashirin	norasmiy	yashirin	norasmiy
Jami		63	243,5	77,5	271,3	98,7	320,2	122	406,2	147	351
1.	Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi	0	118,9	0	129,9	0	152,7	0	173,1	0	191,7
2.	Sanoat	11	12,4	10,4	11,8	11,7	14,5	14,1	28,1	16,5	27,9
3.	Xizmatlar	44	92,5	60,0	107,0	79,0	126,4	98,3	174,5	121,2	110,4
4.	Qurilish	8	19,7	7,1	22,6	8,0	26,6	9,7	30,5	9,3	21,1

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi 2021–2025-yillar davomida umumiy tendensiya sifatida o'sish dinamikasini namoyon etgan. Xususan, yashirin iqtisodiyot hajmi 2021-yilda 63 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 147 trln so'mga yetgan. Bu esa ushbu davr mobaynida yashirin iqtisodiyot hajmi qariyb ikki barobardan ziyod oshganini ko'rsatadi. Norasmiy iqtisodiyot hajmi esa 2021-yilda 243,5 trln so'mni tashkil etgan holda 2024-yilga kelib 406,2 trln so'mgacha

2 Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzildi.

o'sgan, 2025-yilda esa 351 trln so'mgacha biroz kamaygani kuzatiladi. Bu holat ayrim iqtisodiy faoliyat turlarini rasmiylashtirish bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar ta'siri bilan izohlanishi mumkin.

Tarmoqlar kesimida tahlil qilinganda, norasmiy iqtisodiyotning eng katta qismi qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi sohasiga to'g'ri kelishi kuzatiladi.

Jumladan, mazkur tarmoqda norasmiy iqtisodiyot hajmi 2021-yilda 118,9 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 191,7 trln so'mga yetgan. Bu holat qishloq xo'jaligida aholining shaxsiy yordamchi xo'jaliklari, norasmiy mehnat munosabatlari va mayda ishlab chiqarish faoliyati keng tarqalgani bilan izohlanadi. Shu bilan birga, ushbu tarmoqda yashirin iqtisodiyot ko'rsatkichlari qayd etilmagani asosan faoliyatning norasmiy shaklda amalga oshirilishi bilan bog'liq.

Xizmatlar sohasi ham yashirin va norasmiy iqtisodiyot ulushi yuqori bo'lgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Mazkur sohada yashirin iqtisodiyot hajmi 2021-yilda 44 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 121,2 trln so'mgacha o'sgan. Bu esa xizmatlar sohasidagi ayrim iqtisodiy operatsiyalar, xususan savdo, transport, maishiy xizmat ko'rsatish va boshqa xususiy xizmat turlarining rasmiy hisob-kitoblarda to'liq aks etmasligi bilan izohlanadi. Norasmiy iqtisodiyot hajmi ham mazkur tarmoqda ancha yuqori bo'lib, 2021-yilda 92,5 trln so'mdan 2024-yilda 174,5 trln so'mgacha o'sgan, keyingi yilda esa ma'lum darajada kamaygan.

Sanoat tarmog'ida ham yashirin va norasmiy iqtisodiyot ma'lum darajada mavjud bo'lib, 2021–2025-yillar davomida ularning hajmi asta-sekin o'sgani kuzatiladi. Masalan, yashirin iqtisodiyot 11 trln so'mdan 16,5 trln so'mgacha oshgan bo'lsa, norasmiy iqtisodiyot 12,4 trln so'mdan 27,9 trln so'mgacha ko'paygan. Bu holat ayrim kichik ishlab chiqarish subyektlarining norasmiy faoliyat yuritishi yoki hisobotlarni to'liq taqdim etmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Qurilish tarmog'ida esa yashirin va norasmiy iqtisodiyot ko'rsatkichlari nisbatan past darajada bo'lsa-da, ularning mavjudligi saqlanib qolmoqda. Ushbu sohada 2021-yilda yashirin iqtisodiyot 8 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 9,3 trln so'mga yetgan. Norasmiy iqtisodiyot esa 19,7 trln so'mdan 21,1 trln so'mgacha oshgan. Bu holat qurilish ishlarida vaqtinchalik ishchi kuchidan foydalanish va ba'zi operatsiyalarning rasmiy hisobotlarda to'liq aks etmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Umuman olganda, jadval ma'lumotlari O'zbekiston iqtisodiyotida norasmiy sektor ulushi yashirin sektorga nisbatan ancha katta ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasi norasmiy iqtisodiyotning asosiy qismini tashkil etadi. Shu bilan birga, xizmatlar sohasi yashirin iqtisodiyotning eng yuqori darajada namoyon bo'ladigan tarmog'i hisoblanadi. Bu esa mazkur sohalarda iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirish va hisob-kitoblarni shaffoflashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni yanada kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tahlil davomida har bir hududda kuzatilmaydigan iqtisodiyotning rivojlanish dinamikasi, uning o'sish yoki kamayish omillari, hududiy tafovutlar hamda ularga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar kompleks ravishda baholandi (2-jadval).

2-jadval. Hududlar bo'yicha kuzatilmaydigan iqtisodiyot hajmi hamda YAIM (YAHM)dagi ulushi³

T/r	Hudud nomi	2023-yil		2024-yil		2025-yil	
		hajmi (mlrd. so'm)	YalMda ulushi %	hajmi (mlrd. so'm)	YalMda ulushi %	hajmi (mlrd. so'm)	YalMda ulushi %
	Jami kuzatilmaydigan iqtisodiyot	418 905,3	34,8	527 360,9	35,8	505 650,1	26,9
1	Qoraqalpog'iston	17 723,4	45,3	21 774,0	47,0	20 914,0	38,7
2	Andijon	35 155,0	45,5	42 355,0	45,5	38 650,1	35,9
3	Buxoro	30 115,6	49,2	36 078,6	49,1	34 235,3	39,5
4	Jizzax	18 397,3	49,2	21 596,8	49,6	21 792,0	41,2
5	Qashqadaryo	36 705,0	53,5	44 451,2	52,9	42 607,3	43,1
6	Navoiy	18 562,0	21,0	22 801,5	17,5	21 932,3	13,1
7	Namangan	30 609,8	52,6	38 076,0	53,0	37 692,1	44,1

3 Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzildi.

8	Samarqand	41 092,9	49,4	51 443,5	49,5	48 672,9	40,1
9	Surxondaryo	26 548,9	56,5	31 782,1	56,2	30 596,7	46,2
10	Sirdaryo	9 401,3	39,2	11 424,0	39,9	11 873,0	33,2
11	Toshkent v.	42 448,7	35,0	53 672,2	35,5	47 746,9	26,5
12	Farg'ona	37 478,5	48,0	46 010,1	49,2	42 758,5	38,4
13	Xorazm	23 529,1	53,9	29 439,6	54,9	28 421,4	45,1
14	Toshkent sh.	51 109,3	23,8	76 421,6	25,2	70 145,8	19,1

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida hududlar kesimida norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi 2023–2025-yillar davomida ma'lum dinamik o'zgarishlarni namoyon etgan. 2023-yilda jami yashirin va norasmiy iqtisodiyot hajmi 418,9 trln so'mni tashkil etib, yalpi ichki mahsulotdagi (YAIM) ulushi 34,8 foizga teng bo'lgan. 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 527,4 trln so'mgacha oshib, ulushi 35,8 foizni tashkil etgan. 2025-yilda esa umumiy hajm 505,6 trln so'mgacha biroz kamayib, YAIMdagi ulushi 26,9 foiz darajasiga tushgan.

Bu holat 2024-yilda norasmiy iqtisodiyot faoliyatining ma'lum darajada kengayganini, 2025-yilda esa ayrim iqtisodiy faoliyatlarni rasmiylashtirish natijasida uning qisqarganini ko'rsatishi mumkin.

Hududlar kesimida tahlil qilinganda, 2023-yilda norasmiy va yashirin iqtisodiyotning eng katta hajmi Toshkent shahri hissasiga to'g'ri kelib, 51,1 trln so'mni tashkil etgan. Bu jami respublika ko'rsatkichining taxminan 12,2 foiziga teng. Shuningdek, Samarqand viloyatida 41,1 trln so'm (9,8%), Toshkent viloyatida 42,4 trln so'm (10,1%) hamda Farg'ona viloyatida 37,5 trln so'm (8,9%) norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi qayd etilgan. Eng past ko'rsatkich Sirdaryo viloyatida kuzatilib, u 9,4 trln so'mni yoki jami ko'rsatkichning taxminan 2,2 foizini tashkil etgan.

2024-yilda norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi deyarli barcha hududlarda oshgani kuzatiladi. Masalan, Toshkent shahrida bu ko'rsatkich 76,4 trln so'mgacha yetgan bo'lib, jami respublika ko'rsatkichining taxminan 14,5 foizini tashkil etgan. Samarqand viloyatida 51,4 trln so'm (9,8%), Toshkent viloyatida 53,7 trln so'm (10,2%), Farg'ona viloyatida esa 46 trln so'm (8,7%) norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi qayd etilgan. Shu bilan birga, ayrim hududlarda YAIMdagi ulushi ancha yuqori bo'lgan. Masalan, Surxondaryo viloyatida 56,2 foiz, Xorazm viloyatida 54,9 foiz, Namangan viloyatida 53 foiz va Qashqadaryo viloyatida 52,9 foizni tashkil etib, ushbu hududlarda norasmiy iqtisodiy faoliyat ulushi nisbatan yuqori ekanligini ko'rsatadi.

2025-yil ma'lumotlariga ko'ra, jami norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi 505,6 trln so'mni tashkil etgan. Hududlar kesimida eng katta ulush yana Toshkent shahri hissasiga to'g'ri kelib, 70,1 trln so'mni yoki umumiy ko'rsatkichning taxminan 13,9 foizini tashkil etgan. Shuningdek, Samarqand viloyati 48,7 trln so'm (9,6%), Toshkent viloyati 47,7 trln so'm (9,4%), Farg'ona viloyati 42,7 trln so'm (8,5%) va Qashqadaryo viloyati 42,6 trln so'm (8,4%) bilan yuqori ko'rsatkichlarni qayd etgan. Eng past ko'rsatkich Sirdaryo viloyatida saqlanib qolib, 11,8 trln so'mni yoki jami ko'rsatkichning taxminan 2,3 foizini tashkil etgan.

Shu bilan birga, YAIMdagi ulushi bo'yicha ayrim hududlarda norasmiy iqtisodiyotning salmog'i yuqori bo'lib qolmoqda. Xususan, 2025-yilda Surxondaryo viloyatida 46,2 foiz, Xorazm viloyatida 45,1 foiz, Namangan viloyatida 44,1 foiz, Qashqadaryo viloyatida 43,1 foiz va Jizzax viloyatida 41,2 foizni tashkil etgan. Aksincha, Navoiy viloyatida 13,1 foiz va Toshkent shahrida 19,1 foiz bilan nisbatan past ko'rsatkichlar qayd etilgan. Bu holat sanoatlashgan va yirik korxonalar ulushi yuqori bo'lgan hududlarda iqtisodiy faoliyatning ko'proq rasmiy sektorda amalga oshirilishi bilan izohlanadi.

Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi hududlar bo'yicha bir xil taqsimlanmagan. Ayrim hududlarda uning YAIMdagi ulushi 40–50 foizgacha yetib, iqtisodiy faoliyatning katta qismi norasmiy sektorda amalga oshirilayotganini ko'rsatadi. Shu sababli iqtisodiyotni legallashtirish, tadbirkorlikni rasmiylashtirish va soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni yanada kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuni alohida qayd etish lozimki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 10-dekabrda "Naqdsiz hisob-kitoblarni ommalashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-246-son⁴ Farmoni bilan yalpi ichki mahsulotda kuzatilmaydigan (norasmiy va yashirin) iqtisodiyot ulushini 2030-yilgacha 23 foizga tushirish, savdo va xizmat ko'rsatishda to'lovlarni naqd pulsiz hisob-kitob qilish ulushini 75 foizga yetkazish belgilangan.

4 <https://lex.uz/uz/docs/-7897630>

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlillar va tadqiqotlar natijasi shuni ko'rsatdiki, kuzatilmaydigan iqtisodiyot asosan soliq yukining yuqoriligi, ma'muriy tartib-taomillarning murakkabligi, ishsizlik darajasi, aholi daromadlarining pastligi, iqtisodiy nazoratning yetarlicha samarali emasligi va institutsional muhitning to'liq shakllanmaganligi kabi omillar ta'sirida yuzaga keladi.

Tahlil qilingan ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi yillar davomida ma'lum darajada o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Xususan, tarmoqlar kesimida qishloq xo'jaligi va xizmatlar sohasida norasmiy iqtisodiyotning ulushi yuqori ekanligi kuzatiladi. Qishloq xo'jaligi sohasida norasmiy faoliyat asosan aholining shaxsiy yordamchi xo'jaliklari va norasmiy mehnat munosabatlari bilan bog'liq bo'lsa, xizmatlar sohasida ayrim xizmat turlarining rasmiy hisob-kitoblarda to'liq aks etmasligi bilan izohlanadi. Shuningdek, sanoat va qurilish tarmoqlarida ham ma'lum darajada yashirin va norasmiy iqtisodiy operatsiyalar mavjudligi aniqlandi.

Hududlar kesimida tahlil qilinganda, norasmiy va yashirin iqtisodiyot hajmi hududlar bo'yicha turlicha taqsimlangani kuzatildi. Ayrim hududlarda uning yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi 40–50 foizdan ortiqni tashkil etadi. Xususan, Surxondaryo, Xorazm, Namangan, Qashqadaryo va Jizzax viloyatlarida norasmiy iqtisodiyot ulushi yuqori darajada ekanligi qayd etildi.

Aksincha, sanoatlashgan hududlar hisoblangan Navoiy viloyati va Toshkent shahrida bu ko'rsatkich nisbatan past ekanligi kuzatiladi. Bu holat yirik sanoat korxonalari va rasmiy iqtisodiy faoliyat ulushining yuqoriligi bilan izohlanadi.

Umuman olganda, kuzatilmaydigan iqtisodiyot mamlakat iqtisodiyotida muayyan darajada ahamiyatga ega bo'lib, bir tomondan aholi bandligini ta'minlash va iqtisodiy faollikni saqlab turishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan davlat budjetiga tushumlarni kamaytiradi, raqobat muhitini buzadi va iqtisodiy siyosatni samarali amalga oshirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Kuzatilmaydigan iqtisodiyot ulushini kamaytirish va iqtisodiy faoliyatni rasmiy sektorga jalb etish maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Soliq tizimini yanada soddalashtirish va tadbirkorlar uchun qulay soliq muhitini shakllantirish orqali iqtisodiy faoliyatni rasmiylashtirishni rag'batlantirish.

2. Biznesni ro'yxatdan o'tkazish, litsenziyalash va hisobot topshirish jarayonlarini raqamlashtirish va ma'muriy to'siqlarni qisqartirish.

3. Norasmiy mehnat munosabatlarini qisqartirish maqsadida mehnat bozorini tartibga solish va rasmiy ish o'rinlarini ko'paytirish.

4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy faoliyatni legal sektorga jalb qilish.

5. Soliq va statistika organlari faoliyatida raqamli texnologiyalardan keng foydalanish orqali iqtisodiy operatsiyalar shaffofligini oshirish.

6. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va rasmiy iqtisodiy faoliyatning afzalliklari bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish.

7. Hududlar kesimida norasmiy iqtisodiyot ulushi yuqori bo'lgan viloyatlarda maxsus iqtisodiy dasturlar va islohotlarni amalga oshirish.

Ushbu chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish natijasida mamlakat iqtisodiyotida norasmiy va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish, iqtisodiy faoliyatni legalashtirish va davlat budjet daromadlarini oshirish imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.12.2025 yildagi "Naqdsiz hisob-kitoblarni ommalashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-246-son Farmoni // <https://lex.uz/uz/docs/-7897630>
2. Milliy statistika qo'mitasi, Kuzatilmaydigan iqtisodiyotni statistik baholash bo'yicha uslubiy nizom, T-2024 й.
3. Feige E. L. Reflections on the Meaning and Measurement of Unobserved Economies. Journal of Tax Administration, 2016.
4. Schneider F. Shadow Economy and Underground Economy Studies;
5. De Soto H. The Mystery of Capital, 2000.
6. Koryagina T.I. Tenevaya ekonomika: analiz, otsenki, prognozi. – Moskva, 1991.
7. Januzakov K. Ekonomicheskaya bezopasnost i tenevaya ekonomika. – Almati, 2010;
8. Abdullayev A. O'zbekiston iqtisodiyotida yashirin iqtisodiyot muammolari. – Toshkent, 2005;
9. Xodiyev B.Yu. va boshqalar. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2017;
10. Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy sayti ma'lumotlari;
11. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari;
12. Soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
